

## Undervisningsaktivitet – kultur och identitet

I det som följer redovisas en undervisningsaktivitet som utgår ifrån kultur och identitet med fokus på språk och känslor. Aktiviteten ger även möjlighet till transspråkande. Aktiviteten har utformats och använts av de modersmåls lärare i de nationella minoritetsspråken finska, meänkieli och samiska som deltar i forskningsprojektet *Modersmål, minoriteter och språklig heterogenitet: Undervisningsformer och praktiker i förskola och skola med fokus på litteracitet* med vissa tillägg från medverkande forskare. Aktiviteten kan pågå under delar av lektioner i några veckor, allt utifrån intresse och möjligheter.

Aktiviteten består av fyra steg. I det första steget kartläggs elevernas språkliga resurser. I det andra steget förbereds eleverna inför aktiviteten och uppstart av aktiviteten sker. Det tredje steget består av att eleverna gör en illustration om språk och känslor. I det fjärde och sista steget avslutas aktiviteten genom en gemensam presentation.

### Steg 1: Språkliga repertoarer/språkdomäner – kartläggning

I det första steget dokumenteras elevernas språkliga repertoarer genom att de fyller i ett dokument över sina språkdomäner, det vill säga olika områden i sina liv där de använder sina olika språk, till exempel hem, skola och fritid. Kartläggningen kan genomföras på olika sätt i olika undervisningsgrupper. För yngre elever kan kartläggningen ske exempelvis med hjälp av den Europeiska Språkportfolion (Skolverket, 2023), som består av tre delar: Språkpasset, Språkbiografin och Dossiern. I Språkpasset berättar eleverna om vilka språk de kan, vad de kan göra på sina språk och vilka kontakter de har med andra länder och andra kulturer. Språkbiografin hjälper eleverna att få se sina kunskaper och språkutveckling i sina språk. Dossiern kan användas som dokumentation och i den kan eleverna spara sina arbeten i språk, till exempel något de har skrivit, ritat eller spelat in. Språkportfolion uppmuntrar eleverna att uppmärksamma sina kunskaper i olika språk och bidrar till att det ska bli lättare att sätta upp mål för lärande.

De allra yngsta eleverna kan delta i kartläggningen genom att först antingen skriva eller med en teckning visa alla de språk de talar och hör i sin omgivning. De får sedan med olika färgpennor illustrera de olika språkens användning i olika domäner. Till exempel om finska är det språk som huvudsakligen används i hemmet med en eller flera vårdnadshavare kan eleven rita ett hus bredvid ordet ”finska” eller markera finska med en viss färg. Om finska och svenska används med kompisar i skolan kan de rita dessa språk med en bild som föreställer andra barn och en skola. Kategorin fritid rymmer

underkategorier som ”Böcker, tidningar och internet” och ”Tv, film, data”. Där kan språk som till exempel finska, samiska, svenska och engelska användas vilket eleverna kan illustrera på olika sätt.

Äldre elever kan också använda den Europeiska Språkportfolions olika delar, men deras språkliga repertoarer kan kartläggas även genom till exempel en uppsats eller annan text där de skriver om språk i sin vardag, i hem och skola. Även användning av språkporträtt kan vara ett intressant sätt att kartlägga elevernas kunskaper. Språkporträtt-metoden innebär insamling av information om enskilda elevers språkliga repertoar på ett symboliskt sätt genom att eleverna får rita sin relation till olika språk i en siluett av en mänsklig kropp (se även texten *Identitetsutveckling i modersmålsundervisningen* i moduldel 1). Även språkliga mindmaps kan användas för kartläggning. Eleverna ritade då helt enkelt en mindmap, en tankekarta, där de skriver namn på språk och sedan fritt associerar kring språken. De kan till exempel skriva var de använder språk (hem, skola, fritid) och med vem (familj, vänner, lärare).

## Steg 2: Språk och känslor – förberedelser

Lärare kan förbereda aktiviteten genom att läsa en bok eller se en serie eller film tillsammans med sina elever. Läraren Saara i meänkieli påbörjade aktiviteten genom att använda boken *På resa längs Torneälven* av Carina Kero Esberg och Sofia Kero Åkerman (Kero Esberg & Kero Åkerman, 2020) och den tillhörande målarboken med sina elever. Utifrån boken skapade Saara olika aktiviteter för eleverna. Läraren Anna, som undervisar finska som modersmål, inledde aktiviteten genom ett temaarbete om Finland. Hon visade sedan filmer om olika modersmål. Anna föreslår att man också kan inleda aktiviteten genom att presentera de nationella minoritetsspråken till eleverna, exempelvis ett till två språk per lektion i drygt två veckor. Se förslag nedan på digitala resurser som kan användas i undervisningen.

Efter förberedelserna inledde lärarna diskussioner med eleverna genom att ställa frågor om elevernas relation till sina språk, till exempel:

- Vilka språkliga rum/platser finns?
- Vilka språk kan du?
- Vilka språk använder du? När, med vem och varför?
- Vad tänker du på när du tänker på ditt språk? Eller, vad förknippar du med ditt språk? Eller, vad får du för känslor när du tänker på ditt språk? Med ’ditt språk’ avses här det nationella minoritetsspråk som eleven får modersmålsundervisning i. Man kan också bredda frågan till att inkludera alla elevens olika språk men i övningen var fokus just på modersmålsämnet.

Lärarna arbetade genom hela aktiviteten utifrån ett flerspråkigt perspektiv där alla elevernas språk inkluderades. Efter att ha diskuterat dessa frågor gemensamt i klassrummet kan eleverna individuellt göra en teckning som representerar deras nationella minoritetsspråk och deras känslor kring detta eller dessa språk. Lärarna berättade att ritövningen ledde till många skratt bland eleverna.

Aktiviteten bygger på kooperativt lärande och EPA-modellen där elever först får fundera enskilt, sedan diskutera i par, och slutligen diskutera med alla i gruppen (läs mer om EPA-modellen i till exempel Andréasson & Sandell Ring, 2023, s. 5–6).

### **Steg 3: Språk och känslor – illustration**

I steg tre gjorde eleverna en individuell uppgift bestående av en illustration om språk och känslor. Eleverna uppmuntrades att rita sådant de tänker på och känslor de har i relation till sitt nationella minoritetsspråk. Vissa lärare gav eleverna vita papper där eleverna fick rita fritt medan en av lärarna (Michaela) hittade en bild av ett hjärta uppdelat i olika delar där eleverna fick göra mindre teckningar på sådant de kopplat till språk i hjärtats olika delar. Traditioner och mat var några vanligt förekommande motiv i teckningarna.

Ett annat sätt att använda illustrationer för att diskutera känslor och relation till olika språk är den ovan nämnda språkporträtt-metoden, som med kreativitet kan tillämpas på olika sätt utifrån den aktuella gruppens sammansättning och intresse. Den språkliga siluetten som eleverna gör kan användas för att inspirera till interaktion i klassrummet. Läraren och eleverna kan ställa frågor till varandra och även jämföra varandras teckningar och diskutera bakgrunden till varför något har illustrerats med en viss färg. Ett exempel är om ett ben eller en fot i en siluett har en viss färg. Detta kan leda vidare till en diskussion om ett särskilt fotbollslag med en viss språklig tillhörighet, vilket sedan också kan leda vidare till vilka fritidsaktiviteter som eleverna i den aktuella undervisningsgruppen har. Även audiovisuellt material kan tas in i diskussionen, så som till exempel ett videoinslag där en fotbollsspelare intervjuas av en reporter och musik som har spelats på fotbolls-VM, eller ett tema-anpassat virtuellt spel och brädspele.

### **Steg 4: Språk och känslor – presentation**

I det fjärde och sista steget avslutas aktiviteten genom en gemensam PowerPoint-presentation där alla elevernas illustrationer samlas in och presenteras under en särskild dag för alla elever, inklusive de elever som inte läser modersmål. I det här fallet valdes den internationella modersmålsdagen i februari som en lämplig dag för att synliggöra de mångfaldiga språkliga resurser som eleverna har. Lärarna uppmuntrade eleverna till att själva fotografera sina teckningar och ladda upp de digitala bilderna i den gemensamma PowerPoint-presentationen. På så sätt förstärktes det kooperativa lärandet. Under den

aktuella modersmålsdagen inleddes presentationen med en bild med information om modersmålsdagen som inrättades 1999 i syfte ”att påminna om alla människors rätt att fritt tala och skriva sitt modersmål” (Unesco, 2019). När eleverna sett presentationen diskuterades nya frågor och tankar som uppkommit. En sådan reflektion rörde de likheter mellan finska och meänkieli som flera elever uppmärksammat. Detta ledde till diskussioner om vad ett språk egentligen är och till jämförelser mellan finska, meänkieli och svenska.

Den här typen av gemensamt skapad PowerPoint-presentation bidrar till att skapa en känsla av samhörighet mellan elever i olika undervisningsgrupper och skolor. En av lärarna beskrev det som att de elever som undervisas individuellt genom presentationen får möjlighet att se att de utgör en del av något större.

Som avslutning på aktiviteten kan man också skapa en utställning med elevernas illustrationer. Detta bidrar till att synliggöra och legitimera språken i skolmiljön. Det är fördelaktigt om utställningen placeras centralt i skolbyggnaden så att den kan ses av många förbipasserade elever och lärare. Dessutom kan man bjuda in vårdnadshavare och anhöriga till vernissage, vilket kan skapa möjligheter till möten mellan generationer och inspirera till intressanta samtal. Den här typen av evenemang då även familjer och alla elever – oavsett språklig bakgrund – är inkluderade förstärker gemenskapen och kan bidra till enskilda elevers identitetsskapande. Den internationella modersmålsdagen är en dag som med fördel kan användas till många olika aktiviteter där modersmålsundervisning och elevers olika språkliga resurser uppmärksammas. I detta kan man också samarbeta med skolbiblioteket eller andra bibliotek och göra en utställning, öppet hus och arrangera korta presentationer eller andra aktiviteter.

## Referenser

Andréasson, A., & Sandell Ring, A. (2023). *Interaktion – tala, samtala och föra dialog*. Skolverket.

<https://www.skolverket.se/download/18.2f324c2517825909a162929/1623826717186/artikel-4-interaktion-2.pdf>

Kero Esberg, C., & Kero Åkerman, S. (2020). *På resa längs Torneälven*. Med tillhörande målarbok. Lumio.

Skolverket (2023). Europeiska Språkportfolion. Skolverket.

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/inspiration-och-stod-i-arbetet/stod-i-arbetet/europeiska-sprakportfolion>

Unesco (2019). Modersmålsdagen 21 februari. Unesco.

<https://unesco.se/modersmalsdagen-21-februari-3/>

UR (2012). *Andrea hälsar på*. [Film-serie.] UR. <https://urplay.se/serie/173261-andrea-halsar-pa>

UR (2016). *Lagom mycket finsk*. [Film-serie.] UR.

<https://urplay.se/program/196557-lagom-mycket-finsk-skogsfinnarna>

UR (2022). *Typiskt romer*. [Film-serie.] UR. <https://urplay.se/serie/230223-typiskt-romer>